

Simpozij OBDOBJA 42

Tonja Jelen

Ekonomski vplivi na obnašanje literarnih oseb v literaturi Toma Podstenška

objavljeno v:

Andraž Jež (ur.): *Slovenska literatura in umetnost v družbenih kontekstih.*

Obdobja 42. Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2023.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-42/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2023.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta

EKONOMSKI VPLIVI NA OBNAŠANJE LITERARNIH OSEB V LITERATURI TOMA PODSTENŠKA

Tonja Jelen
Brezje pri Ločah
jelen.tonja@gmail.com

DOI:10.4312/Obdobja.42.199-206

Članek analizira, kako gospodarska kriza vpliva na literarne like in okolico v leposlovnih delih Toma Podstenška. V obravnavanem romanu *Sodba v imenu ljudstva* pride tudi do načrtnih umorov in incidentov, ki so posledica želje protagonistov po uničenju elit, vendar množica izkoriščenih v sistemu vseeno pokaže zaverovanost v gospodarske in politične voditelje. Prav ti povzročajo in ustvarjajo ekonomsko krizo, za kar pa nikoli ne odgovarjajo. Ekonomske posledice se kažejo tudi v določenih kratkih zgodbah, v katerih Podstenšek na podlagi dialogov in okoliščin prikaže slabši ekonomski položaj zlasti mladih.

neoliberalizem, gospodarska kriza, mladi

This article analyses how the economic crisis affects literary characters and their environment in the works of Tomo Podstenšek. In the novel *Sodba v imenu ljudstva* (Judgement in the Name of the People), one even sees murder and other incidents as the result of an urge to destroy the elites, but at the same time the crowds also show blind faith in them. They are creating and causing the economic crisis, but they never bear responsibility. The economic consequences of this are visible in some short stories in which the author sheds light on poor economic circumstances, especially of younger people.

neoliberalism, economic crisis, young people

1 Uvod

V članku bom poskušala prikazati, kako neoliberalizem in njegove ekonomske posledice vplivajo na obnašanje in življenje literarnih oseb v obravnavanih delih. Po Harveyju (2012: 7) je neoliberalizem »predvsem teorija politično-ekonomskih praks, ki pravi, da do človeške blaginje najhitreje pridemo z osvoboditvijo individualnih podjetniških svoboščin in veččin v institucionalnem okviru, ki ga zaznamujejo močne pravice do zasebne lastnine, prosti trgi in prosta trgovina«. Definirano opazim v Podstenškovih realističnih delih. Avtor torej z učinkovitimi umetniškimi sredstvi, ki odkrivajo globoko eksistencialno in socialno resničnost sodobnega človeka in človeških odnosov (Fischer v Paternu 1989: 74), prikazuje stanja v družbi. V delih me kot odločujoč dejavnik zanimajo ekonomske razmere, ki so posledica neoliberalizma, in sicer kako vplivajo na odločitve in dogajanje likov.¹

¹ Na podlagi prej navedene definicije se literarna obravnava posledic neoliberalizma kaže tudi v drugi sodobni slovenski literaturi. Poudarila bi zlasti romane in kratke zgodbe, v katerih je osrednji literarni

2 Hipoteza

Namen članka je z analiziranjem izbranih del pokazati, da ekonomija močno vpliva na celotno dogajanje, poudarek bo predvsem na literarnih likih, ki zaradi vseh nastalih situacij doživijo velike posledice. Upoštevala bom prej predstavljene značilnosti neoliberalizma, ki jih bom poiskala v delih.

Predpostavljam, da v obravnavanem leposlovju neoliberalizem in z njim ekonomija vplivata na like in njihova življenja oz. tudi tragične odločitve in konce oz. da so gospodarske razmere prav osnovna za potek zgodb.

3 Kako se neoliberalizem kaže v leposlovju Toma Podstenška

Tomo Podstenšek v svojih proznih delih problematizira, kako lahko skrajne okoliščine privedejo tudi do skrajnih dogajanj. Avtor prikazuje družbeno aktualna dogajanja in življenjske okoliščine, ki vplivajo na posameznika (redko posameznico, ta je protagonistka v romanih *Dvigalo* in *Površinska napetost*), skupino oz. družino in celotno družbo. V romanih in kratkih zgodbah so protagonisti, ki so predvsem mladi diplomanti ali osebe z nedokončanim študijem (ali gre za nezanimanje za študij ali lastna prepričanja, da »ima diplomo že vsak bedak«), pogosto brez prave življenjske uresničitve. Zaradi pomanjkanja (zelenih) delovnih mest in slabše motiviranosti ne najdejo redne zaposlitve, če pa jo, ta zanje ni izpolnjujoča. Velik vpliv na vse to dogajanje ima, kot bom poskusila pokazati, neoliberalizem, zlasti njegovi ekonomski učinki, ki jih avtor omenja neposredno: izguba službe ali dolgotrajna brezposelnost, ali posredno: vedno večja razočaranja, izžetost. Pomenljiv je tip pripovedovalca. Sprva se mi je po Zupan Sosič umeščal kot zanesljivi tip pripovedovalca, vendar zaradi nasilja, ubojev in samomora družina počasi razpade v nezanesljive pripovedovalce, saj »[n]jegova nezanesljivost izvira iz različnih razlogov: iz pripovedovalčevega [...], osebne vpletenosti in vprašljive vrednostne ali moralno-etične sheme [...].« (Zupan Sosič 2017: 175)

Najpogostejše dogajališče je Maribor (na to jasno kažejo poimenovanja ulic, območij in stavb, zaslediti je tudi mariborski govor). Teme so aktualne, npr. potrošništvo, lažne novice v medijih in ribarjenje (roman *Kar se začne z nasmehom*, 2020), avtor zlasti pogosto analizira različne položaje mladih v (ne)delovnih razmerjih. Tako je opaziti, da prikaže položaj učiteljev v šoli, ki pri svojem delu kmalu ne vidijo več nobene perspektive in pravih pravic (zlasti v romanu *Papir, kamen, škarje*, 2016), problematika pa se tudi pojavi v romanu *Sodba v imenu ljudstva* (2012).²

prostor Maribor; v njih sta analizirana vzpon industrije pred drugo vojno, denimo v romanu *Krušni oče* Orlanda Uršiča, ter propad industrije z zaprtjem tovarn v času osamosvajanja Slovenije skupaj z njegovim vplivom na odpuščene (t. i. tehnološke viške delovne sile) in njihove družine, denimo v romanih *Ringšpil* Franja Najija ali *Obsedenosti v času krize* Avgusta Demšarja in Uršičevi kratki zgodbi Kolo. Ne nazadnje je Maribor (poleg Kranja) obdobje tranzicije in pozneje recesije najbolj prizadelo v obdobju po osamosvojitvi Republike Slovenije, ki se je prva odcepila od takratne Jugoslavije.

2 Roman je bil uvrščen med deseterico za nagrado kresnik leta 2013.

V prispevku bom obravnavala tri leposlovna dela Toma Podstenška (1981),³ v katerih naj bi bili ekonomski vidiki glavni pospeševalci zgodbe: roman *Sodba v imenu ljudstva* ter kratki zgodbi *Boj se potruji* in *Končno* na svojem. Pozorna bom, kako ti vidiki vplivajo na like, njihovo delovno dobo oz. brezposelnost, socialni status in zasebno življenje.

3.1 *Sodba v imenu ljudstva* proti neoliberalizmu in družbenim elitam

Roman je nastal po letu 2008, ko se je začela globalna recesija. V njem je na več ravneh predstavljena problematika krize, ki je še bolj poglobila ekonomsko situacijo. V delu se to kaže predvsem na ravni opazovanja skupine protagonistov, in sicer Matjaža, Andreja, Bojana, Zorana, Gregorja oz. Grege in Roberta oz. Robija. Gre za mlade intelektualce, ki jih spremljamo ob njihovem druženju in v zasebnem življenju. Skupno jim je, da se kot posamezniki ne zmorejo uresničiti in jih splošno stanje na lokalni, državni in svetovni ravni vse bolj pesti. Kritični niso le do oblasti, temveč nasprotujejo celotnemu neoliberalnemu sistemu. Matjaž na enem izmed skupnih druženj pravi: »Celotna družba se je ujela v začaran krog ... Poenostavljeno povedano, pokvarjen sistem producira pokvarjene ljudi. Pokvarjeni ljudje pa podpirajo pokvarjeni sistem.« (Podstenešek 2008: 71) Dogodke redno spremljajo prek časopisja in televizijskega dnevnika, pri čemer poudarjajo vse redkejšo kritično podajanje informacij novinarjev – zgodba o stavki in stečaju tovarne je bila v večini medijev denimo omenjena samo bežno, čeprav avtorica na podlagi opisanega pripravljala poglobljene prispevke, ki jih redakcija skrajša (Podstenešek 2012: 70) –, pa tudi svojo lastno otopelost. Robi izpostavi:

Meni se zdi najhujše pri vsem, da je to že nekaj povsem normalnega. [...] Vsi smo se navadili, oziroma bolje rečeno, vse so nas navadili, da so take svinjarije nekaj običajnega. Delavke so pač izigrane in za povrh še pretepe, denar je izginil neznan kam, podjetje je šlo v stečaj – ampak svet se vrti dalje, mehanizmi meljejo naprej, nič se ne spremeni, nihče ne odgovarja ... Jebeš tako državo! (Podstenešek 2012: 71)

Obenem neoliberalizem iz skoraj vseh protagonistov ustvarja nezadovoljne, prestrašene osebe, ki v ravnanju vladajočih neoliberalcev ne vidijo krivde in nepravilnosti, kar kaže na enoumje neoliberalizma: »Najpogostejše tipke pri ljudeh, na katere igra oblast, da bi dosegla potrebno stopnjo enoumja pri svoji populaciji za uresničevanje svojih ciljev, so poslušnost, socialna potrditev in strah.« (Starovič 2013: 243) Roman torej prikaže divjo privatizacijo, odpuščanje, selitev podjetij v druge države. Prav tu lahko povežemo še eno oznako obravnavanega pojma: »Neoliberalizem je odločujoča politično-ekonomska paradigma našega časa – nanaša se na politiko in procese, po katerih je sorazmerni peščici zasebnih interesov dopuščeno, da nadzira toliko družbenega življenja, kot je mogoče, da bi tako kar najbolj povečala dobiček.« (McChensney 1999: 15)

Študent prava Bojan neposredno poudari, da se med predavanjem na Pravni fakulteti neoliberalizem celo propagira (Podstenešek 2012: 49). Sam je do njega (kot

3 Avtor govori o tem tudi v drugih delih, vendar je dolžina članka omejena.

študija) seveda kritičen. To lahko povežem z naslednjo teorijo, v kateri politični teoretik Marko Hočevar povzema Wendy Brown: »1. [Neoliberalna] država deluje kot podjetje in onemogoča liberalnodemokratsko politično odločanje, 2. ljudstvo je poraženo in izbrisano iz politike, namesto *homo politicus* pa dobi v politiki primat *homo oeconomicus*, ki je zavezan tržni in podjetniški racionalnosti.« (Hočevar 2021: 120) Roman prikazuje navedena dejstva kot krivice, ki jih literarne osebe želijo odpraviti. V takih razmerah nočejo več živeti, zato se temu želijo upreti.

Na podlagi prebranega ugotavljam, da Podstenšek v zgodbe vpleta vidike gospodarstva v zadnjih desetletjih, zlasti po osamosvojitvi Republike Slovenije, v času recesije in po recesiji. To se kaže zlasti v odzivih romanesknih oseb, ki v takih okoliščinah vse teže preživijo tako duhovno kot fizično oz. ekonomsko. Avtor je pozoren na celotno družbeno strukturo konec prvega desetletja 21. stoletja oz. po letu 2008: primerja mlade v tej skupini med devetnajstim in tridesetim letom (samo Zoran iz te skupine je starejši od trideset let) in jih primerja z življenji in standardom njihovih staršev, pri čemer je pozoren na službe (tudi na to, da so ti starši kot mladi imeli boljše pogoje in možnosti za zaposlitev in stanovanja), dohodke, (ne)odločitve za družino. Že Beckett je ugotavljal, »da 'novi roman' v dvajsetem stoletju zvesto prikazuje svet odtujenega in popredmetenega človeka, ujetega v proizvodno-porabniški mehanizem sodobne meščanske družbe« (Paternu 1982: 8). To je opaziti tudi v obravnavanem romanu. Zaradi vsega naštetega prihaja do napetosti med protagonisti, še posebej izrazito so prikazani odnosi med Robertom in njegovimi starši. Prav ta mikroraven kaže, da ekonomski položaj najprej vpliva na posameznika in se širi naprej, o čemer razpravlja skupina: napeti odnosi znotraj razmerij nato preidejo na družbo, se predstavijo na državno raven oz. obratno; kar počne neoliberalna država, se pozna na posamezniku. Gledano skozi prisposodbo, gre za težave, ki jih ni lahko rešiti in vplivajo na vsa življenja.

Sodba v imenu ljudstva (2012) na makroravni prikazuje celotno družbo v Mariboru po recesiji, in sicer bogate in revne, izginjajoči srednji razred na eni in nastajanje novih elit na drugi strani,⁴ predvsem pa mlajše generacije, ki vstopajo na trg dela. Prikaže tudi srednjo generacijo, delavke v tekstilni tovarni, ki kljub nenehnemu delu ne prejmejo plačila. Ena od njih poudari, da ji finančno pomagajo starši, da preživi sebe in svojo hčer. Kritičen prerez se kaže z Robertovo mislijo, da je v mestu, odkar se je država (Slovenija) »preselila« iz vzhodne Evrope v srednjo, vedno več beračev. Ekonomski vplivi so predstavljeni v celotnem romanu.

Rešitev za krizo brezposelnosti protagonistov ni veliko, prav tako ne za odpuščene delavke in brezdomce. Pomoč je sicer v socialni podpori, ki jo prejema Robert, ali v Matjaževem delu na črno (npr. pisanje diplomskih nalog, inštrukcije brez računa). Protagoniste krivice bolijo; empatični so do odpuščenih delavk in do beračev. Vendar

4 Matjaž, ki inštruira osnovnošolca, opazuje, kako je npr. hiša uspelega lokalnega podjetnika popolnoma drugačna od drugih hiš v ulici, a ne izve natančno, kaj počne omenjeni podjetnik. V delu so prikazani študentka Katja, ki dela preko napotnice, honorarno zaposlena novinarka – beseda prekariat v romanu še ni uporabljena –, delavstvo in vodilni v tekstilni tovarni.

sami v iskanju rednega dela ne vidijo pravega smisla. Samo Andrej in Zoran sta redno zaposlena, a v tem ne vidita ne sreče ne izziva. Opaziti je, da tudi gotov ekonomski status ne osrečuje.

Kratki televizijski dokumentarec *Kdo je razparal Vidku srajčico?*, ki predstavlja začetek in konec delovanja tovarne, je sprožilec, zaradi katerega se povežejo v odporniško gibanje, ki se zaradi vseh razmer na trgu dela in krivd odloči za skrajna dejanja, to je umore predstavnikov gospodarske in politične srenje v mestu. Verjamejo, da delajo prav. Menim, da se zato pokažejo kot nezanesljivi pripovedovalci, ki jih notranje razmere privedejo do presoje, da je umor za družbo dober: »Če sodišča niso sposobna obsoditi najhujših zločincev, jim bomo v imenu ljudstva sodili mi!« (Podstenšek 2012: 180) Njihova moralna drža je vprašljiva, ko za ubijanje iz obupa najdejo opravičilo:

V iskanju dokazov za upravičenost likvidacije si je [Andrej] v spomin priklical njegova najbolj zloglasna dejanja; od glasovanja za zakone, ki so omogočili legalno krajo državnega premoženja, do prejemanja podkupnin in mešetarjenja z zemljišči. [...] Ne, popolnoma prav so se odločili, skrajni čas je že bil, da Korunu nekdo stopi na rep.« (Podstenšek 2012: 195)

Največ pomislekov ima Grega, ki stori samomor.

V ekstremna dejanja jih resda privede splošno nezadovoljstvo, nastalo zaradi že dlje trajajočih gospodarskih razmer – pomembno mesto v delu ima zavod za zaposlovanje,⁵ ki kaže na bedo in brezup iskalcev zaposlitve, in del mesta, ki odstopa z bogato in lepo arhitekturo, na novo opremljena pisarna v kmalu zaprtem podjetju in na drugi strani popolnoma dotrajane delavnice in stroji.

Na podlagi razmer vidimo okoliščine v času recesije:

Situacija se je odvijala po vse predobro znanem redosledu. Dan poprej so delavkam končno sporočili, da bodo zaprli še zadnji obrat v tovarni. Stečaj se je sicer obetal že skoraj dve desetletji. V tem času se je število zaposlenih s petsto dvajset skrčilo na devetdeset, zamenjalo se je trinajst različnih uprav in osem generalnih direktorjev, razprodala se je večina premoženja (vključno s petimi obmorskimi apartmaji za delavce), neznano kam je poniknilo šest »enkratnih« državnih subvencij, najetih je bilo med petnajst in dvajset »premostitvenih« kreditov (natančno število se že nekaj let zaman poskuša ugotoviti na sodišču), izplačanih je bilo dva ducata odpravnin vodilnim kadrom, devetkrat se je obetal prihod skrivnostnega tujega vlagatelja (ki se je v zadnjem trenutku zmeraj umaknil), in, resnici na ljubo, s strani zaposlenih je bilo skrivaj odtujenih blizu petnajst tisoč metrov blaga. Kar pa je bil bolj slab nadomestek za vse neizplačane plače, nadure in regrese. Kaj ti pomaga, če imaš doma sto različnih prtov, ko pa nimaš česa postaviti na pognjeno mizo? In kaj pomaga, če lahko vsak drugi dan ležeš na posteljnino, ko pa zaradi skrbi in neplačanih računov ne moreš zatisniti očesa? (Podstenšek 2012: 56–57)

Odlomek je eden od osrednjih, ki spregovorijo o gospodarski krizi in vseh šibkih gospodarskih načrtih, ki niso bili izvedeni in so le služili zavajanju. Gre za počasno načrtno izčrpavanje in uničevanje celotnega sistema, znotraj katerega sta človek in

5 Roman v tem odlomku pomenljivo prevprašuje prav to, kdo ima zaradi tega službe in koristi z ustanavljanjem delavnic za nezaposlene.

družba, s čimer se v celoti uresničuje in izpolnjuje ideja neoliberalizma. Zadnje povedi navedenega odstavka kažejo, kaj vse doleti delavca, ki se preizčrpava z nadurami, vendar za nobeno opravljeno uro ni plačan. Tako sledi njegovo počasno stagniranje, saj neplačevanje položnic, nezadostna prehrana idr. ne omogočajo dostojnih pogojev za življenje.

Družčina ugotavlja, da so novinarji tudi o njihovih incidentih poročali rutinirano in brezčutno. Vseeno v romanu nastopa novinarka, ki je s svojimi poglobljenimi prispevki o gospodarski krizi pomemben katalizator za upore in umore izkoriščevalcev obravnavane skupine iz romana. Še posebej o prej omenjeni tovarni pripravlja prispevke, ki vplivajo na družčino, da začne tudi razmišljati o stanju, razmerah s področja gospodarstva in samih posledicah recesije. Vendar pa zaradi teh kritičnih posegov tudi vplivajo na končne, tragične incidente, ki se končajo z uboji Zorana, Andreja in Bojana. Roman se namreč konča z brutalnim odzivom množice, ki (še zmeraj) verjame v elite, čeprav so med njimi tudi odpuščene delavke, ki se vladajočim (ponovno) podredijo.

3.2 »Bolj se potru« kot mantra neoliberalizma

Kratka zgodba *Bolj se potru*, objavljena v zbirki *Zgodbe za laž ji konec sveta*, že z naslovom asociira čas, v katerem živimo. Protagonistov strah pred nestabilnim ekonomskim trgom je neizprosno. Čeprav je protagonist Igor uspešen, ga nihanja na trgu begajo in pehajo v negotovost:

[V]rednost skladov pa je z manjšimi nihanji že tretji teden padala. Poročila z borze niso napovedovala nič dobrega, spirala se je začela vrteti v napačno smer, pritiski so naraščali, vsi znaki so kazali, da prihaja nova recesija. Ni vedel, ali spada med tiste dovolj podkožene, ki bodo zlahka prebrodili težave in izšli iz krize še bogatejši kot prej. (Podstenšek 2021: 89)

Zgodba v nadaljevanju kaže na vzpone in padce ne samo podjetij, temveč v povezavi z njimi tudi posameznikov. Prej uspešen protagonist svojemu varnostniku Mikiju svetuje, naj se bolj potru in se ne prepušča prostočasnim dejavnostim s svojo družino, prav tako reče tudi brezdomki. Neoliberalizem načrtno peha ljudi v vedno večjo storilnost; v zgodbi se zgodi preobrat, da varnostnik besede nadrejenega vzame dobesedno in prevzame njegovo delovno mesto. Začel je upoštevati njegovo izrečeno pridigo oz. nasvete, češ da zasebno življenje – varnostnik je želel krajši dopust, da bi šel s sinom ribarit – sploh ni pomembno, temveč je bistveno zgolj delo in vse, kar je z njim povezano. Poslušalec je v to začel verjeti in v istem podjetju, čeprav je bil izkoriščen in odpuščen, začel vodilni položaj braniti, ga zagovarjati. Prav večni boj, kot ga zarisuje Podstenšek, kaže, da človek človeku v tej zgodbi postaja vedno večja konkurenca in da kariera postane osrednji cilj v življenju posameznika.

Kratka zgodba *Bolj se potru* opozarja na strah pred izgubo službe, revščino in (ne)močjo – duhovno, telesno in ekonomsko, ki nenehno nihajo, človek postaja vse bolj avtomatiziran in predan delu, pri čemer zasebno življenje zanj ne (sme) več obstaja(ti). Pripovedovalec opozori, da je posameznik le številka, saj nekdanji

nadrejeni sodelavec Igor stori samomor pred očmi nekdanjih sodelavcev, kar nikogar ne prizadene, saj po videnem neosebno in storilnostno naravnano nadaljujejo sestanek.

3.3 Končno na svojem oz. (ne)ekonomično zadolževanje

V kratki zgodbi Končno na svojem avtor govori o stanovanjski problematiki mladega para in nenehnem najemanju kreditov, ki se bodo prenesli tudi na njune potomce. O tej težavi govori že naslov zgodbe, katere protagonisti kljub rednim dohodkom in službam – v primerjavi s prej omenjenim romanom jo dobijo stežka ali sploh ne – ne morejo (od)plačevati bivalnega prostora. Par ima pomisleke, ampak protagonistka uživa v voajerizmu. Zgodba kaže zapleten odnos med ekonomijo ter posameznikom in družbo. V precep vzame kreditiranje, prikaže pa ga kot dobrega zlasti za kreditodajalce in slabšega za dolžnike. Kratka zgodba s svojim razvojem protagonistov ponuja globok razmislek o tem, kam bo divji kapitalizem družbo pripeljal v dejanskosti. Gre za večni boj pridobivanja in lastninjenja, ki je kot novodobno suženjstvo, čeprav protagonisti mislijo prav nasprotno.

4 Sklep

V prispevku sem analizirala tri Podstenškova dela, v katerih lahko najdemo kritiko neoliberalizma. Vsa dogajanja so osredinjena na gospodarsko krizo in ekonomske razmere, ki pomembno vplivajo na literarne like; še posebej socialni statusi, ki nihajo, (ne)delovna razmerja in skoraj nedosegljivi bivanjski prostori. Roman *Sodba v imenu ljudstva* problematiko neoliberalizma kaže neposredno, npr. z literarno upodobitvijo odpuščanja delavstva in zaprtja tekstilne tovarne, brezperspektivnega položaja mladih po koncu študija ali nemotiviranosti za diplomiranje zaradi političnih in gospodarskih razmer. V zgodbi je opazno tudi, da politične in ekonomske elite v kapitalistični tranziciji bogatijo prav zaradi izkoriščanja družbe. Obenem dogajanje v romanu nekoliko manj neposredno vpliva tudi na ljudi: na skupino mladih in na odpuščeno delavstvo. Nepravičnemu sistemu se želijo upreti skupaj, vendar zaradi slabšega položaja, slabih moralno-etičnih načel in presoje ter dejanj neuspešno. Analizirani kratki zgodbi kažeta, da se morajo protagonisti in protagonistke ekonomskim razmeram in s tem negotovostim prilagoditi, npr. z večletnimi krediti ali nenehnim delom in popolno osredinjenostjo nanj. Začetna hipoteza o ekonomskih vplivih na obnašanje literarnih oseb v delih Toma Podstenška se je torej skozi analizo potrdila.

Viri in literatura

- CHOMSKY, Noam, 1999: *Profit pred ljudmi*. Ljubljana: Sanje.
- HARVEY, David, 2012: *Kratka zgodovina neoliberalizma*. Prevedel Rok Kogej. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- HOČEVAR, Marko, 2021: *Neoliberalizem in teorija države: politika, ekonomija, družba*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- KOCBEK, Darja, 2016: Neoliberalizem je ideologija, ki je vir vseh naših problemov. *Mladina* 30. 6. 2016. <https://www.mladina.si/175086/neoliberalizem-je-ideologija-ki-je-vir-vseh-nasih-problemov/>
- MASTNAK, Tomaž, 2015: *Liberalizem, fašizem, neoliberalizem*. Ljubljana: Založba /*cf.
- PATERNU, Boris, 1979: *Obdobja in slogi v slovenski književnosti*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- PATERNU, Boris, 1982: K tipologiji realizma v slovenski književnost. Boris Paternu idr. (ur.): *Obdobja realizma v slovenskem jeziku, književnosti in literaturi*. Ljubljana: Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- PODSTENŠEK, Tomo, 2011: *Dvigalo*. Maribor: Založba Litera.
- PODSTENŠEK, Tomo, 2012: *Sodba v imenu ljudstva*. Maribor: Droplja.
- PODSTENŠEK, Tomo, 2016: *Papir, kamen, škarje*. Maribor: Založba Litera.
- PODSTENŠEK, Tomo, 2017: *Ribji krik*. Ljubljana: LUD Literatura.
- PODSTENŠEK, Tomo, 2020: *Kar se začne z nasmehom*. Maribor: Založba Litera.
- PODSTENŠEK, Tomo, 2021: *Zgodbe za lažji konec sveta*. Dob pri Domžalah: Miš.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2017: *Teorija pripovedi*. Maribor: Založba Litera.
- STAROVIČ, Vojko, 2013: *Brez človeka: enoumje neoliberalizma*. Ljubljana: Sanje (Zbirka Dokumenta).
- VIDALI, Petra idr., 2012: *Monte Cristo, kolesa, kurent: Nova mariborska zgodba*. Maribor: Založba Litera.